

Dobos Csilla (szerk.)

Szaknyelvi kommunikáció

(Budapest: Tinta Könyvkiadó 2010. 460 pp.

ISBN 978 963 9902 49 7)

Viola Éva

E-mail: viola.s.eva@gmail.com

„A szakmai kommunikáció, a szaknyelv a tudás megszerzésének legfontosabb eszköze”, írja Dobos Csilla, a *Szaknyelvi kommunikáció* címmel napvilágot látott tanulmánykötet előszavában. A téma, tehát a szakmai nyelvhasználat mindig időszzerű, hiszen a társadalmi változások nyomában szorosan ott jár a nyelv, és így a nyelvhasználat megannyi változó eleme újra és újra számot tart érdeklődésünkre. Fontos, hogy átfogó képet kapjunk a szaknyelvkutatás eredményeiről, összegezve a szaknyelvkutatás egyes részterületeit és a határtudományokat, e tanulmánykötet pedig kiválóan teljesíti ezt a követelményt. Áttekinthető, lényegre törő fejezetekben tárgyalja a szaknyelvi kommunikáció kérdéskörének egyes elemeit.

A kötet két nagyobb részre tagolódik: az elsőben elméleti összefoglalásokat olvashatunk, a másodikban konkrét tudományterületek szakmai nyelvhasználatát vizsgálják a szerzők. Az első, *Szaknyelvkutatás* címmel jelzett rész azt a tizenegy fejezetet tartalmazza, amely a szaknyelvkutatás és a nyelvtudomány más társterületeinek kapcsolatát elemzi. Így például Kurtán Zsuzsa a szaknyelv és a szakmai kommunikáció alapfogalmait tisztázza, majd Muráth Judit a szaknyelv és a lexikográfia kapcsolatát boncolgatja tanulmányában. Fischer Márta ír a szaknyelvkutatás egyik legfontosabb aspektusáról, a terminológiáról, és ebben a fejezetben már a fordítástudományról is szó esik, mivel főként a szakfordítóképzés fellendülése tette szükségessé a terminológiai kutatások rendszerezését. A terminológiai ismeretek a szakképzésben is fontos szerepet töltenek be, hiszen „a bolognai típusú képzésben sajnos nem kapott helyet az ágazati szakfordítóképzés” (Fischer 2010: 69).

A szaknyelvkutatás eszközeiről olvashatunk Károly Krisztina *Szaknyelv és szövegnyelvészet*, valamint Váradi Tamás és Héja Enikő *Szaknyelv és korpusznyelvészet* című fejezeteiben. Károly Krisztina a swales-i hagyományra épülő műfajkutatás szempontjából vizsgálja a szakszövegeket. Részletesen tárgyalja a kontrasztív retorikai vizsgálatokat a tudományos diskurzusban. Nemzetközi és hazai tudományos eredményeket mutat be, például a tudományos közlemények, hivatalos levelek, a politikai szaknyelv témaköréből, továbbá hangsúlyozza fontosságukat a szaknyelvi idegen nyelvi képzésben is. A szaknyelvi és szakfordítói oktatásban kiválóan hasznosíthatók a korpusznyelvészet eredményei és eszközei – tanulmányukban ezekbe ad betekintést a Váradi és Héja szerzőpáros.

A szaknyelvi szövegek fordítása című tanulmány – amelyet kissé részletesebben ismertetünk –, Dróth Júlia munkája. A szakfordítás általános kérdéseit a fordítás egyes szintjeire bontva elemzi, majd e tevékenység folytatásához szükséges készségeket ismerteti. Vajon miben különbözik a szaknyelvi és az irodalmi fordítás? Számos szerző nem tapasztalt eltérő jegyeket a különböző műfajú szövegek között, viszont Heltai (2006a, 2008) és Dróth összehasonlító elemzésekre utalva megállapították, hogy „a szakfordítás célnyelvi megformálása az irodalmi és az általános szövegekhez képest speciális megoldásokat igényel mind a szöveg, mind a grammatika, mind a lexika szintjén” (Dróth 2010: 125). A különbözőségeket főként annak köszönhetjük, hogy szövegtipológiai szempontból a szaknyelvi szövegek tartalomközpontúak, emiatt kevesebb bennük a forma- és hatásközpontú elem, s a meglévőknek is jól körülhatárolható funkciójuk van. A fordítói döntések meghozatalához a fordítóknak alapos ismeretekkel kell rendelkezniük a szaknyelvi műfajok jellegzetességeivel kapcsolatban, fordítói döntéseiknek pedig igazodniuk kell a fordítási szituáció szövegen belüli és szövegen kívüli tényezőihez. Ezek a szempontok például a közvetítési helyzet, a fordítás jellege – a dokumentum jellegű és instrumentális fordítás (Nord 1988) –, de a szöveg retorikai céljába, üzenetébe történő beavatkozás is, amely érdekes módon a szakfordítás esetében is gyakran előfordul. Eszközei lehetnek a jelentésbővítés vagy szűkítés, képek, hasonlatok felcserélése, kohéziós csúsztatások, érvelési technika vagy a mondat tematikus rendjének megváltoztatása. Ami a fordítási ekvivalenciát illeti, a szerző véleménye szerint a szakfordító, a fordítási helyzet ismeretében, adekvát fordításra törekszik.

Azok a fordítói szempontok és döntések, amelyek a szöveg szintjén valósulnak meg, a szakszöveg témája, a szövegtípus, az írói szándék, a műfaj, a regiszter, valamint a kohézió és a koherencia. A szakszöveg témája pontosan behatárolt, ezért nélkülözhetetlen a fordító tárgyi és terminológiai tudása. Ami a szövegtípust illeti, meghatározásánál Dróth Júlia Reiss (1984) tipológiáját veszi alapul: a szaknyelvi szövegeket tartalomközpontú, operatív szövegtípusként kezeli, a fordító pedig minden döntését ennek a ténynek veti alá. Hatim és Mason (1990) ugyanakkor a szövegtípus fogalma alatt egyfajta szűkebbre szabott tipológiát ért, amely közelebb áll a műfaj fogalmához. A forrásnyelvi és célnyelvi műfajok ismerete a fordító kompetenciájához tartozik, adekvát fordítás elkészítéséhez nélkülözhetetlen. További fontos szempont az írói szándék, amely szakszövegeknél elsősorban leírás, kifejtés, magyarázat, logikus okfejtés, következtetések levonása. Mindemellett léteznek olyan szövegek, amelyek kevert típusúak (meggyőzés, befolyásolás).

Szakszövegek alkotásánál lényeges az egyértelműség, ami jelentősen behatárolja a szakfordító döntéseit. A szaknyelvi regiszternek az említetteken kívül léteznek még egyéb fontos jellemzői is, mint például a sztereotípiák, kollokációk alkalmazása, a névszóközpontúság, gyakori szóismétlés stb. (lásd pl. Heltai 2002). A szövegszintű fordítói döntéseket befolyásoló tényezők között jelentős még a kohézió és a koherencia. E kettő közül különösen a lexikai kohézió lényeges a szaknyelvi szövegek esetében.

A grammatikai szint – bár a fordítástudomány jelenleg inkább dinamikus kapcsolatában vizsgálja a két nyelv együttes működését (Klaudy 2007) –, a

szakfordításban főleg a lektorálás folyamatában kiemelt jelentőségű. Szakszövegek fordításakor ugyanis a helytelen nyelvtani értelmezés miatt súlyos félrefordítások is keletkezhetnek, és az interferencia is elég gyakran előforduló jelenség.

A lexikai szinten történő döntéseket nemcsak a szakszöveg szókészlete befolyásolja, hanem egy sor pragmatikai, kulturális és terminológiai tényező is közrejátszik. Leggyakrabban a pragmatikai és szövegszintű döntések alapján választja meg a fordító a lexikai átváltási műveletet a reáliák és a terminológia fordításakor is.

Tanulmánya összegzéseként Dróth Júlia a szakfordításhoz szükséges ismereteket és készségeket ismerteti. Általánosságban elmondható, hogy ha a szöveg egységes típusú, következetes a regisztere, és retorikai célja sem kevert, a szakszövegek fordítása nem szokott különösebb nehézséget okozni. A háttérismertetek megszerzése nélkül és a megfelelő terminológia birtoklásának hiányában viszont nehéz feladattal áll szemben a fordító. Ugyanakkor „előfordul, hogy a legkiszámíthatóbb szaknyelvi műfajok fordítása szinte átláthatatlan célnyelvi szöveget eredményez. Megfigyeléseink szerint ennek oka épp a szöveg fegyelmezett, látszólag egyszerű eszközrendszerében rejlik.” (Dróth 2010: 137) Biztosítani kell tehát a szakszöveg kohézióját: a jól képzett fordító ezt olyan technikai megoldásokkal valósítja meg, mint a megfelelő tematikus struktúra és szórend, a jól elhelyezett fókusz, valamint a lexikai és grammatikai utalási rendszer szakszerű alkalmazása.

A tanulmánykötet egyik további része a *Szaknyelv és nyelvi norma* Zimányi Árpád tollából, ahol olyan kérdéseket tárgyal a szerző, mint például a szaknyelvi igekötő-használat, a befejezett melléknévi igenév használata állítmány helyett, a funkcióigés szerkezetek, illetve a helyesírás. A szaknyelv és stilsztika témakörben Bodnár Ildikó a szaknyelvek stilsztikai rétegződését, általános stilsztikai jellemzőit, összetevőit tárgyalja.

A fordítástudományi szempontokat is expliciten tartalmazó további tanulmány Heltai Pál *Szaknyelvi frazeológia* című írása, amely a szaknyelvre igen jellemző formulaszerű nyelvhasználat és a kollokációk kutatásának fontosságát emeli ki. A szakfordítás során a fordítók nem annyira a kreativitásukra támaszkodnak, inkább a rutin és az automatizmus kap hangsúlyt, ezek ugyanis a fordítást gyorsabbá, gazdaságosabbá teszik. A megfelelő szókapcsolatok használata nemcsak a fordító munkáját könnyíti meg, hanem a szöveg olvashatóságát, hatékonyabb értelmezhetőségét is elősegíti. A szaknyelvoktatásban és a szakfordítóképzésben ezért fontos lenne az oktatásuk, de módszertani szempontból ez a terület még nincs eléggé kidolgozva. A szerző tapasztalatai alapján úgy véli, hogy a szaknyelvi frazeológia elsajátítását tudatosítással és a nyelvtanulók autonóm munkájának támogatásával, valamint a természetes kommunikációs helyzetek felhasználásával érhetjük el.

A kötet első részét Rébék-Nagy Gábor *Szaktudás, nyelvtudás, szaknyelv és Szabómihály Gizella Magyar szaknyelv és szakstílus Magyarország határain túl* című tanulmánya zárja. Szabómihály Gizella a jogi és hivatali szaknyelvhasználat magyarországitól eltérő jellemzőit elemzi határon túli, főleg szlovákiai magyar szövegekben. Tanulmányában kitér a szaknyelvi tervezés kérdésére kisebbségi helyzetben: alapvetően a közmagyar terminológia átvételét szorgalmazza (a szak-

nyelvi terminológia esetében a különfejlődés kontraproduktív volna), viszont az intézményrendszerekhez, a közigazgatáshoz és a társadalomszervezéshez kapcsolódó szakterületeken elkerülhetetlennek tartja a különálló szaknyelvi tervezést.

A *Szaknyelvi kommunikáció* második nagy részét az egyes tudományágak és szakmák nyelvezetének vizsgálata alkotja. Helyett kapott közöttük az orvosi szaknyelv (Demeter Éva), a gazdasági nyelvhasználat (Ablonczyné Mihályka Livia), a jogi nyelv (Dobos Csilla), a rendészeti nyelv (Mátételkiné Holló Magdolna), a politikatudomány és a diplomácia nyelve (Szabó Márton és Szűcs Zoltán Gábor, illetve Mihalovics Árpád), az EU-szaknyelv (Rádai-Kovács Éva.), a zene nyelve (Bodnár Gábor), a matematika és az informatika nyelve (Czékmán Orsolya, illetve Kis Ádám és Kis Balázs), valamint a műszaki nyelv (Sturcz Zoltán) és a reklámok nyelvhasználata (Márta Anette).

Összességében a *Szaknyelvi kommunikáció* című tanulmánykötet igényes szerkesztésű és kivitelezésű szakkönyv. Ajánlom szíves figyelmébe minden szakfordítóképzésben résztvevőnek, doktoranduszhallgatónak és szaknyelvkutatónak.

Irodalom

- Dróth J. 2010. A szaknyelvi szövegek fordítása. In: Dobos Cs. (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest/Miskolc: Tinta Könyvkiadó/Miskolci Egyetem. 125–140.
- Fischer M. 2010. Terminológia a szakmai kommunikáció szolgálatában. In: Dobos Cs. (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest/Miskolc: Tinta Könyvkiadó/Miskolci Egyetem. 51–72.
- Hatim, B., Mason, I. 1990. *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Heltai P. 2002. Rutin és kreativitás a szakfordításban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 2. évf. 1. szám. 19–40.
- Heltai P. 2006. Szakfordítóképzés a lineáris képzés viszonyai között. *Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája* (2005. szeptember 30.) Előadások szövege. Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. 40–45.
- Heltai P. 2008. Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban. *Fordítástudomány*. 10. évf. 2. szám. 5–17.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Nord, C. 1988. *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Groos.
- Reiss, K., Vermeer, H. J. 1984. (1991.) *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.